

HET WOORD VAN DE WEEK

Orgaan van DE HUMANISTISCHE LUISTERKRING

20e jaargang nr. 51

17 dec. 1967

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 7,50 per jaar
Overige landen f 10,— per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

Politiek als menselijk bedrijf

Ik heb even geaarzeld of ik niet liever zo iets als „Is politiek wel menselijk?” boven dit verhaal zou zetten. Maar dat zou wat erg veel lijken op de titel van een boekje, dat de vroegere hoogleraar in de Nederlandse geschiedenis in Londen, wijlen prof. Renier, eens over de Engelse open deed: *The English Are They Human?* Zijn de Engelsen wel menselijk? Daarin werden de Engelsen tot in hun intiemste aangelegenheden op een charmante wijze te kijk gezet. Ze waren sportief — en nieuwsgierig! — genoeg om het boekje tot een bestseller te maken. De Engelsen zijn inderdaad wel menselijk en hun politici zijn dat ook. Al zou men dat op grond van hun *mémoires* en de biografieën over hen, die wel eens wat clichématig of papiermaché-achtig aandoen, niet altijd zeggen. Over de menselijke trekken van een Disraeli of Gladstone, van een Churchill of Bevin, verkeert niemand in twijfel. Van Lloyd George zijn na zijn dood wat al te menselijke kanten aan het licht gekomen, die op zijn talrijke vrouwenaffaires betrekking hadden. Als het om de menselijkheid van staatslieden gaat, kan men die het best in hun brieven aantreffen. Dan zijn zelfs die van een Bismarck aan zijn vrouw over de knappe Westfriese meisjes met hun oorijzers of van onze vaak voor dorre jurist versleten Thorbecke aan zijn Adelheid een verademing en geruststelling. Ook hun was niets menselijks vreemd. Maar ik wil het niet zozeer over de politici als wel over de politiek hebben. En aangaande de menselijkheid, de humaniteit daarvan wordt nogal eens getwijfeld. Voor velen heeft politiek nu eenmaal iets griezeligs of groezeligs, in elk geval verdachts.

Zij wordt veelal geassocieerd, enerzijds met machtswellust, partijzucht, strijd, dwang en geweld, anderzijds met gekonkel, geïntreger, koehandel, corruptie, kortom „vuiligheid”. Er is zelfs een kwaadaardige definitie te boek gesteld van politiek als „de kunst, mensen te regeren door hen te bedriegen”. En die is niet eens van Machiavelli afkomstig!

Voor zulke mensen is het dan ook helemaal geen compliment, als de grote Griekse filosoof Aristoteles de mens uitdrukkelijk noemt een

Zoöion politikon, een „politiek wezen”. Toch heeft Aristoteles die aanduiding als een soort eretitel bedoeld. Men heeft wel gepoogd dit een beetje te bemantelen, door van dat *zoöion politikon* een sociologische interpretatie te geven: de mens is dan een sociaal wezen, in groepsverband levend. Maar dat is, met alle respect voor de sociologen, toch een beetje onzin. Sociaal instinct of kudde-instinct is voor Aristoteles bepaald niet genoeg: dat heeft de mens van nature met de dieren gemeen. Maar het is via de staat, de geordende gemeenschap, de polis, zoals de Grieken die noemden, dat de mens tot een hogere staat is geraakt. Daarom is hij, die de staat stichtte, de grootste wel-doener van de mens. In die staat is rechtvaardigheid het beginsel van orde, de band, die de mensen bijeenhoudt. Los daarvan zou de mens die in volmaakte toestand de beste van alle wezens is, tot de slechtste ontaarden. De staat is ontstaan terwille van het leven en hij bestaat voort terwille van het goede, d.w.z. rechtvaardige leven. Wie staat zegt, spreekt meteen over politiek. Politiek is de wijze, waarop men die orde in de staat verwerkelijkt en in stand houdt. Politiek staat daarom bij Aristoteles hoog aangeschreven: zij is de meesteres van alle wetenschappen en kundigheden in die zin, dat zij die andere wetenschappen en kundigheden mogelijk maakt en hun hun plaats toewijst in het geheel.

Daarbij legt Aristoteles er de nadruk op, dat het in de politiek niet alleen of allereerst om eenheid gaat — zoals Plato b.v. leerde — maar om een eenwording in verscheidenheid. Politiek erkent juist die verscheidenheid en berust erop: waar eenheid van bovenaf door een despotie of oligarchie wordt opgelegd, is van politiek geen sprake. Die is er alleen in politieke gemeenschappen in eigenlijke zin, waar men tot regeling van gemeenschappelijke belangen komt via geregelde wederkerige beïnvloeding van leiding en leden, in vrijheid, onder elkaar. D.w.z.: voor Aristoteles is democratie, al noemt hij het niet zo, de enige werkelijke „politieke” gemeenschap, de mens waardig.

Dat klinkt allemaal, zo op de vroege morgen, behalve zwaarwichtig, ook nogal idealistisch.

Van de serie Oriëntatie IV is het eerste deeltje verschenen:

Bevolkingsvraagstuk

De prijs bedraagt f 0,50. U kunt het bestellen door storting of overschrijving op girorekening no. 30 49 60 t.n.v. het Humanistisch Verbond te Utrecht.

In zekere zin wás Aristoteles, evenzeer als Plato, een idealist. Maar in de praktijk komen we daarmee niet zo heel veel verder. Die praktijk is immers maar al te vaak allerm minst zo fraai, op die eenheid in verscheidenheid en in vrijheid gericht, allemaal volgens de regels der rechtvaardigheid, als een edelaardig spel. Iedereen weet wel, dat het vaak meer om de knikkers gaat, om eigenbaat, groepsbelang, aanzien, macht enz. En dat men het met die regels ook zo nauw niet neemt. Op de politieke praktijk is heel wat kritiek mogelijk. Waarbij, tussen haakjes, de mogelijkheid van die kritiek toch ook al weer heel wat waard is. Heeft niet een Tsjechisch staatsman eens gezegd, dat je alleen in een democratisch staatsbestel in de tram hardop kunt zeggen: Wat een rot-regering hebben wij!? In Praag zal men dat in onze tijd wel uit zijn hoofd laten. En jammer genoeg in Athene, waar eens Plato en Aristoteles politiek doceerden en kritiek bedreven, eveneens; Veel kritiek op de politiek, vooral in de democratieën, komt voort uit te hoog gespannen wachtingen, uit teleurgestelde liefde. Het gaat er immers in feite in de wereld niet om, om een ideale, allen gelukkig makende toestand te verwirkelijken. Het gaat ook niet om verwezenlijking van één, aan allen gemeenschappelijke wil, zoals Rousseau meende. Het gaat, althans in een democratisch bestel, om een geordend proces van uitwisseling, confrontatie, tegen elkaar afwegen van belangen en verlangens, om via een *give and take*, een geven en nemen tot compromissen en verzoening te geraken tussen die talloze belangen en strevingen, van grote en kleine groepen, in de samenleving. Onze samenleving is pluriform of pluralistisch: er is niet één allen en alles overkoepelende idee of belang, behalve in geval van nood, en voorzover men elkaar verstaat en met elkaar het gemeenschappelijk avontuur wil voortzetten. Men moet al zeer wereldvreemd zijn om te menen, dat in onze verdeelde, in verscheidenheid opgebouwde samenleving ooit iets tot stand zou komen, als ieder individu of elke groep star op z'n eigen standpunt bleef staan.

Politiek is de kunst van het mogelijke, al zal ieder geïnspireerd politicus naar het onmogelijke streven. Politiek veronderstelt beperkingen, ook van de eigen wensen en mogelijkheden.

Politiek als inter-menselijk bedrijf eist erkenning en tot gelding laten komen van de ander, althans in een gemeenschap van mensen, die elkaar als gelijkwaardigen erkennen, in een gemeenschap van volwassenen, d.w.z. in een democratie.

In zo'n democratie zal het resultaat altijd een compromis zijn. Niet omdat dit idealiter het hoogste is, maar omdat het de enige vorm is, waarin gelijkwaardig geachte belangen en strevingen min of meer tot hun recht kunnen komen. Het compromis is daarom in het proces van een democratische politiek onontkoombaar en voor allen aanvaardbaar, mits de betrok-

kenen in staat zijn iets van hun eigen idee of belang in het eindresultaat terug te vinden: compromis is iets anders dan capitulatie.

Nu is juist het compromis en alles wat daaraan voorafgaat, zoals de partij- en belangenstrijd, de druk van pressiegroepen etc. wat velen in de politiek het meest tegenstaat. Ik kan mij voorstellen, dat vooral idealistische jongeren, voorzover die nog bestaan of ernstig genomen worden, tegen dit politiek gedoe of gemodder bepaald weerzin hebben. Al zouden zij wellicht de spelelementen, de ludieke kanten ervan, op hun manier kunnen waarderen. Zoals men in bepaalde kringen ook wel doet, waar een groep jongeren zich zelfs liet „coachen” voor een partijcongres. Anderzijds komt er soms ook heel wat „politiek” om de hoek kijken bij spel en sport als menselijk bedrijf. Maar daar niet van.

Opmerkelijk is wel, dat bij de opleving in politieke belangstelling in ons land, de aandacht, ook bij de jongeren, zozeer uitgaat naar de methodieken en procedures, kortom de spelregels van het politiek bedrijf. Men krijgt wel eens de indruk, bij al die discussies over het zich opstellen van partijen, over partijvernieuwing en stembusaccorden, over kiezersinspraak bij beleidsvorming, over monistische en dualistische stelsels, dat, hoe vager de politieke tegenstellingen zich ten onzent naar inhoud aftekenen, men des te meer zijn heil zoekt in de uiterlijke vormen. Er moet aan ons parlementair systeem ernstig „gesleuteld” worden, zegt men dan waarschijnlijk terecht. Als men dan maar niet vergeet, dat het toch bovenal op ideeën aankomt.

Wat we hier constateren, is waarschijnlijk de stijgende invloed van de politieke en sociale wetenschappen op de politieke praktijk. Er is, en dat niet alleen via de nieuwe „partij der doctorandussen”, een ware invasie van politicologen e.d. in ons politiek bedrijf op te merken. Geen kwaad woord daarover.

Maar ik vrees, als men het te veel gaat zoeken in de verkiezingsmechanismen, de communicatiesystemen en functionele processen, kortom als het tot een volslagen pragmatisering en technificering van het politieke leven komt, het eind wel eens de dood in de pot zou kunnen zijn.

Politiek per computer is wellicht onvermijdelijk voor een maximale efficiency, maar als die laatste tot hoogste norm wordt, komt de menselijkheid in het gedrang. Het is niet voor niets, dat de computer en allerlei andere elektronische apparatuur daar hun triomfen viëren, waar de politiek haar eigen ratio overschreden heeft, nl. in de oorlog. De Amerikaanse strategie in

Humanistische Stichting Socrates.

Bezinning — Verdieping — Verbreiding.

Ook uw Stichting! Nog niet?

Wordt dan contribuant of donateur

Contributie f 10,— per jaar. Donatie f 25,— per jaar.

Inlichtingen Oudegracht 152. Postbus 114, Utrecht. Giro 58 22 93.

Zojuist verschenen:

Het Humanistisch Verbond

141 blz.

prijs f 2,—

„Sinds de oprichting in 1946 staat het Humanistisch Verbond in de belangstelling... ook van jonge mensen. Wat wil dat Verbond nu eigenlijk? Dit boekje geeft antwoord op die vraag.

Het laat een aantal vooraanstaande humanisten, maar ook tegenstanders aan het woord.

Een poging tot eerlijke voorlichting dus...”

Te bestellen bij voorkeur door storting of overschrijving van f 2,— op giro 30.49.60 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht.

Vietnam en heel Z.O. Azië is min of meer tot proefterrein voor de nieuwe operationele technieken geworden en misschien ligt daar ten dele de verklaring voor de onmenselijke kanten er van. Zo heeft men in een al te zeer op de exacte wetenschappen georiënteerde sociologie en politicologie ook wel eens gemeend de voedingsbodem voor een of andere vorm van totalitarisme te kunnen zien. In elk geval lijkt een regime van elektronische programmeurs weinig aantrekkelijker dan dat van de politieke managers of patriarchale idolen, waarmee wij het tegenwoordig vaak moeten stellen. Het beeld van een „mondiale technocratie van het jaar 2050”, zoals ons onlangs uit de kringen van de atoomfysici werd voorgespiegeld en waarbij tot in de intiemste levensprocessen wetenschappelijk wordt ingegrepen, is voor mij althans geen toekomstideaal.

De politiek als menselijk bedrijf zal altijd naast de berekenbare en voorzienbare elementen en factoren het terrein blijven, waar de imponderabilia, de niet tel- of meet- of weegbare dingen van het redelijke en emotionele leven van de mens, als enkeling en als groep een grote en aan verrassingen rijke rol zullen blijven spelen. Ik zie in een over-cultivering van de wetenschappelijke, technologische benadering van de politiek een even groot gevaar als in de overmatig emotionele reactie op het politiek gebeuren, waaraan vele jongeren, of die zich voor zodanig uitgeven, zich ongeremd overgeven. Opmerkelijk is, dat bij beide extreme uitingvormen zich vaak een, nauwelijks bewust, maar onmiskenbaar stuk onverdraagzaamheid demonstreert. In beide gevallen is hier een tekort aanwezig in wezenlijk inzicht in de menselijke conditie, die nu eenmaal elke verabsolutering in eenzijdige zin uitsluit.

Politiek als de kunst van het mogelijke is gebonden aan de menselijke situatie, die resultante is van een uiterst ingewikkeld complex van oorzakelijkheden en omstandigheden in heden en verleden. In zoverre democratische politiek wel terecht „zelfsituering” is genoemd, van persoon en gemeenschap, wordt daarmee dan toch een proces aangeduid, dat uit een verstrengeling van reeksen acties en reacties bestaat, die door geen technisch instrumentarium ooit geheel te ontwarren, te vatten en te dirigeren is. Menselijk aanvoelingsvermogen, vingertoppengevoel, richtingsinstinct zullen naast de redelijke vermogens van de mens in dit proces, bij de bepaling van richting en tempo, een onmisbare rol spelen. Waar dat menselijke element in de verdrukking raakt,

dreigt het gevaar van een ontmenselijking, die zowel de gedaante van een dorre mechanisering als van een nieuwe idoolvorming kan aannemen. Is het niet bedenkelijk dat, wanneer het Vietnam-experiment op de onberekenbaarheid van de Amerikaanse publieke opinie dreigt vast te lopen, men oude militaire idolen als Eisenhower en Bradley van stal haalt. Zitten wij trouwens in Europa zelf niet opgescheept met het langzamerhand toch wel overleefde en onverteerbaar geworden idool van een nationalisme, dat alle pogingen tot een boven-nationale, Europese of mondiale orde koppig frustreert?

Toch versterkt dit bij mij het gevoel, dat aan onze hedendaagse politiek een levende inspiratie, een nieuwe oriëntatie en een boven de onmiddellijke situatie uitstijgend perspectief het meest ontbreken.

Een scheppende, inspirerende idee of visie, waarvan in een verderaf of dichterbij gelegen verleden mensen als Jaurès en Briand, ten onzent Kuyper of Troelstra, elders Roosevelt of laatstelijk Kennedy in woord en daad, maar in hun praktische politiek getuigden, is schaars geworden. Is er daarom misschien sprake van een soort vlucht in de politieke technologie?

Maar zonder grote politieke visie, zonder inspirerende idee, met alle risico's daarvan, zal ondanks alle technologische perfectie, de politiek als menselijk bedrijf vleugellam aan de grond blijven.

Tot de menselijke conditie behoort ook zijn ingeboren drang, een hoger en glansrijker vorm van menselijke bestaan voor de toekomst te projecteren. Ook al blijft hij daarbij met beide benen op de aardse bodem staan.

B. W. Schaper

winternacht

Sneeuw joeg over heel de aarde

Over alle grenzen.

De kaars brandde op de tafel.

De kaars brandde.

Zoals in zomermaanden muggezwermen

Vliegen in de vlam

Zo dwarrelden sneeuwvlokken

Tegen het venster raam.

De sneeuwstorm boetseerde op het glas

Cirkels en pijlen

De kaars brandde op de tafel,

De kaars brandde.

Op de verlichte zoldering

Vielen schaduwen.

Gekruiste armen, gekruiste benen.

Gekruiste levens.

Met een slag vielen

Twee schoenen op de vloer,

En was in tranen van het nachtlampje

Op de kleren droop.

En alles verloor zich in een nevel van sneeuw

Grauw en wit.

De kaars brandde op de tafel,

De kaars brandde.

Langs het kaarsje uit een hoek woei tocht,

En de gloed van verleiding

Verhief, als een engel, twee vleugels

Kruisgewijs.

Sneeuw joeg heel de februarimaand,

En altijd nog

Brandde op tafel de kaars

Brandde de kaars.

Boris Pasternak

Uit het Russisch vertaald door P. Krug

Kachel

Laatst las ik een gedicht, dat mij om verschillende redenen diep in het hart trof. Het luidde:

Al heeft men elkaar nog zo lief
Op den duur kan men niet zonder kachel.

Ik citeer uit het hoofd en het kan zijn, dat ik niet elk woord tot zijn recht heb doen komen, maar dit was de inhoud. Misschien heb ik iets aan het metrum verminkt en mogelijk telt het gedicht een of twee woorden meer of minder. Het origineel is van de hand van de dichter C. Buddingh' die reeds vele (veertien) jaren geleden de beroemde bundel Gorgelrijmen het licht deed zien. Van deze bundel is voor mij het gedicht over de Bozbezbozzel het hoogtepunt. Voor degenen onder u die niet weten wat een bozbezbozzel is of wie het vers niet meer duidelijk voor de geest staat, schrijf ik ter inlichting de eerste strofe over: De bozbezbozzel lijkt wat op / een jenk, maar heeft een klein're kop.

Het zal u onmiddellijk opvallen, dat de dichter zich inmiddels uit het prangende keurslijf van rijm en strofe heeft losgemaakt en dat hij nu zonder omwegen en zonder zich te onderwerpen aan moeilijke technieken zegt, wat er te zeggen is. Ook zien wij, dat Buddingh' de wereld der verbeelding heeft verlaten en opgestegen is tot de veel dieper spittende problematiek van het alledaagse.

In de Gorgelrijmen maken wij kennis met de Blauwbilgorgel, de Zwalm, het Kokootje, de reeds eerder genoemde Jenk en Bozbezbozzel, de Gringergoriaan en een aantal dierachtige figuren als de Goudopsneevink en de Domoorworm. Zij herinneren soms aan de gedaanten „uit den lande van Overzee" van Van Maerlant. Nu is het allermindst eenvoudig geheel nieuwe wezens te scheppen en dat heeft Buddingh' dan toch maar gedaan. Meestal heeft hij daarbij gebruik gemaakt van bestaande en algemeen bekende onderdelen, die hij dan op speelse wijze aaneen gevoegd heeft. Zo wordt ons van de Bozbezbozzel meegedeeld:

Hij hinnikt als een maliepaard
En als het sneeuwt heeft hij een staart,
Wanneer die staart zijn kop zou zijn,
Was hij precies een spieringzwijn.

Hier treedt ons duidelijk een viervoeter tegemoet: maliepaard, staart, kop, spieringzwijn. Het geniale ligt in het vinden van het procédé. Daarna is het vullen van een hele dierentuynog een kwestie van talent. Boven de bozbezbozzel uit stijgt de Gringergoriaan die volstrekt metafysisch is:

De Gringergoriaan ontstaat
Als men een traptree overslaat,
Uit zeven delen traptreezucht
En evenveel gewone lucht.

Het blijkt, dat Buddingh' nu uit de wonderlijke wereld van de fantasie is teruggekeerd naar de wereld van het zeer gewone. Maar omdat

de fantasie niet in de wereld der Gringergorianen en Bozbezbozzels maar in Buddingh' zelf huist, wordt die gewone wereld opeens heel nieuw en boeiend. Zo kan het gebeuren dat iemand die op reis is gegaan om boeiende natuurfenomenen te zien en zichzelf heeft verzadigd met sneeuwbergen, watervallen, oerwouden, steppen en ijswoestijnen, thuiskomende plotseling ervaart, dat dit alles in het niet valt bij een polderlandschap met motregen.

Deze ontdekking, gevoegd bij het volkomen afstand doen van kunstige vormen, heeft een nieuwe vorm van poëzie doen ontstaan, die mij persoonlijk zeer wel bevalt. (Het is waarschijnlijk, dat ik aan het vers van de liefde en de kachel toch nog teveel heb geknoeid, want ik bespeur nu een literair aandoende afwisseling van dactylen en anapesten).

Hier is in twee regels en recht op de man af een probleem gesteld, waaraan velen, die het niet konden oplossen te gronde zijn gegaan. Een pas ontluikende liefde is dermate verwarmend, om niet te zeggen verhitend, dat er aan kachels niet wordt gedacht. Maar die verzengende hitte is niet blijvend. Het is al veel als de temperatuur niet daalt beneden die van een centraal matig verwarmde woning. Er moet een kachel bij. En wie die kachel niet in zijn berekening opneemt, zal eerlang zitten huiveren. Te uwer informatie deel ik mee, dat wij twee kachels hebben en het gaat ons redelijk goed.

Het prettige in de dichtkunst van C. Buddingh' is ook, dat wij hier nu eens een dichter hebben, bij wie Kunst en Leven een eenheid vormen. Want wij weten nu, dat Buddingh' ook de Forsyte Sage heeft vertaald. Dat is zijn kachel. Tenslotte moeten ook dichters leven, eten, gekleed gaan, wonen. Al heeft men de Kunst nog zo lief, op den duur kan men niet zonder broodwinning.

H.H.

Kalender 1968

Wij hebben nog een aantal exemplaren! Een goed idee, een geschenk voor de a.s. feestdagen.

Deze is wederom in 2-kleurendruk uitgevoerd.

De prijs is

f 3,25

Uw bestelling zien wij gaarne tegemoet door storting of overschrijving van f 3,25 op postrekening 304960 t.n.v. het Humanistisch Verbond, Utrecht.

In de omschrijving: Kalender 1968.

Van week tot week

Radio (Hilv. I)

maandag 24 december 9.45—10.00 uur: Libbe van der Wal: „Wat zegt een humanist ervan"

maandag 31 december 9.45—10.00 uur: S. L. Mansholt: „10 jaar E.E.G."

Radio (Hilv. II)

maandag 7 januari 9.45—10.00 uur: P. Spigt: „Waarom ben je Sussja niet geweest"